

KRISTEN KONSERVATISM INFÖR DET SAMHÄLLELIGA REFORMARBETET

I. DE SOCIALA FRÅGORNA

Av docent ERIK ANNERS

I FÖREGÅENDE artiklar i serien: »Konservatismen, kristendomen, samhället» har ett försök gjorts att ur principiella och praktiska synpunkter bestämma förhållandet mellan kristendom, konservativ politik och samhällsliv. Därvid har i den kristna livsåskådningen vissa drag framhållits som särskilt betydelsefulla. Tron att människans liv står under en högre bestämmelse än den en naturalistisk livs- och människouppfattning förutsätter, leder till en respekt för den enskilda människan, som i den mån den får inverka på de politiska idealen och samhällssynen har varit och är av största betydelse för samhällslivet. Denna respekt utgör ett värn mot de tendenser till kollektivisering av människan, som icke blott i det förgångna utan även i nutiden har gjort sig gällande. Tron att människan är en evighetsvarelse kan inte isoleras från hennes ställning och uppgift som samhällsvarelse. Den tillförsäkrar henne rätten att leva i en personlig frihetssfär, där hon själv får taga ansvar för sitt liv. Den kristna livs-

åskådningen innesluter emellertid även tanken att alla människor är bröder och ställer kravet på solidaritet och barmhärtighet. När inom nutida kristen ekumenik begreppet det »ansvariga samhället» har präglats, så är detta ett uttryck för att den kristna broderskapstanken inte blott har betydelse för den privata, personliga livssfären. En klart fattad kristen samhällsuppfattning inskräper vikten av att staten och samhället visar sitt ansvar genom en realistisk omsorg om människan. Att omsorgen är realistisk innebär, att den tillämpas på ett sådant sätt, att den svarar mot människans faktiska behov utan att beröva henne friheten och det med friheten förbundna ansvaret.

Den människo- och samhällssyn, som i det föregående kommit till uttryck, måste alltså ha konsekvenser beträffande uppfattningen av det samhälleliga reformarbetet. I det följande skall ett försök göras att i korthet ange några centrala drag i denna uppfattning.

Först bör måhända understrykas, att en konservatism, som utgår från

en kristen livsåskådning, måste vara starkt engagerad i den för varje generation alltid aktuella uppgiften att genom ett reformarbete förbättra samhället. Det är nämligen en kristen plikt att verka för denna uppgift. Realismen i den kristna konservatismens människosyn leder därvid till ett principiellt krav på kontinuitet och moderation. Detta krav gäller emellertid icke över hela linjen. Denna konservatism kan mycket väl uppträda med radikala reformkrav; ordet radikal då använt i dess bokstavligen betydelse: till roten gående. Dyliga reformkrav blir aktuella i lägen där samhällsinstitutionernas innehåll och funktion kommer att strida mot konservativa grundvärderingar. Eftersom en konservatism, som utgår från en kristen livsåskådning, bygger på en fast värdeskala, kan dess ståndpunkt i centrala värdefrågor inte sällan bli bestämd och konturskarp, vilket i sin tur är ägnat att skärpa det radikala momentet i dess politiska attityd.

Av grundläggande betydelse för ståndpunkttaganden till det samhälleliga reformarbetet blir givetvis uppfattningen om statsmaktens uppgift. Den gamla liberalismen önskade en svag och till sitt verkningssområde mycket begränsad statsmakt, socialismen däremot krävde och kräver fortfarande att statsmakten skall vara både stark och vidsträckt. Konservatismen hävdade en uppfattning, som kan uttryckas så att statsmakten borde

vara stark, men icke vidsträckt. Denna konservativa tes har aktualitet likaväl i dagens läge. I vårt land — liksom i flera andra västerländska stater — befinner vi oss ju i den oförutsedda och egendomliga situationen att statsmakten är alltför svag samtidigt som den är alltför vidsträckt. Statsmakten är för svag gentemot de allt mäktigare intresseorganisationerna av olika slag; ett bland de många vittnesbörden om denna svaghet är dess oförmåga att bevara penningvärdet. Den är samtidigt allt för vidsträckt; genom att taga på sig uppgifter, som icke nödvändigtvis måste och principiellt icke heller bör lösas genom dess försorg, har den kommit att sträcka sina funktioner och sina funktionärers handlande in på områden, som borde varit förbehållna de enskilda medborgarnas ansvar. Bl. a. till följd härav har dess resurser inte räckt till att lösa uppgifter, som endast statsmakten kan lösa och som den principiellt skall lösa. På både socialpolitikens och kulturpolitikens områden — båda termerna använda i vidaste mening — har det därför utbildats vissa huvudlinjer, som det är nödvändigt att med skärpa avvisa. I följande framställning begränsas diskussionen till den nuvarande politiken i sociala frågor.

På detta område har det utbildats en övervägande kvantitativ och kollektivistisk inriktning av reformpolitiken. Med termen kvantitativ betecknas då reformer, som innebär

ett utdelande av allmänna medel i form av konsumtionsbidrag t. ex. barnbidrag, folkpensioner, bostadsbidrag, sjukförsäkring osv. Avsikten är *inte* att påstå, att dylika konsumtionsbidrag inte är motiverade. Inom äldre borgerlig åskådning och särskilt inom en äldre liberalism ställde man sig inte sällan avvisande till dylika socialpolitiska åtgärder med den motiveringen att de medförde ett undergrävande av individens självansvar och därmed av hans ansvarskänsla. Idealet för dessa äldre uppfattningar var ett tillstånd där varje människa själv svarade för sin försörjning och sin personliga trygghet i livets olika skiften.

Hur detta ideal nu än motiverades så överensstämde det med den faktiska verkligheten — samhällets resurser var intill de senaste decennierna så små att människorna helt enkelt måste i det väsentliga reda sig själva. Det allmänna kunde inte träda emellan annat än i undantagsfall. Läget därvidlag är nu ett helt annat — och därmed är också problemställningen en annan. Frågan är numera: i vilken utsträckning skall det allmänna organisera de grundläggande institutionerna för ett skapande av social trygghet eller omvänt, i vilken utsträckning bör individen få tillfälle att själv svara för sin trygghet. Det allmänna kan ju bara organisera sin trygghetsapparat genom att beröva individen en betydande del av hans resurser. Avgörande blir då hur man

bedömer de individuella resursernas tillräcklighet och individens förmåga i övrigt att lösa sitt trygghetsproblem. Det är obestridligen så, att ett mycket stort antal människor fortfarande på det ena eller andra sättet saknar förutsättningar att själva bära ansvaret härför. Det är därför en praktisk nödvändighet att i viss utsträckning arbeta efter kvantitativa linjer. Det allmänna måste skapa de grundläggande organisationsformerna.

För den nödvändiga kvantitativa uppgiften får man inte glömma eller stå tveksam inför de kvalitativa insatser, som samhället måste göra. Med kvalitativa reformer på det sociala området förstås då åtgärder för att bygga upp den sociala vårdapparaten. Terminologien kan exemplifieras på följande sätt. För en arbetsoförmögen reumatiker är hans invalidpension en kvantitativt verkande hjälp. En kvalitativt verkande hjälp får han t. ex. genom en utbyggnad av den statliga reumatikervårdens resurser. Dylika kvalitativa insatser måste göras i en takt, som motsvarar de kvantitativa reformerna.

Folkpensioner är nödvändiga, men en utbyggnad av ålderdomsvården, som bl. a. ger möjlighet till skilda vårdformer för friska och kroniskt sjuka åldringar är också nödvändig. En allmän sjukförsäkring är nödvändig, men den måste motsvaras av tillräckliga insatser för att skapa den sjukvårdsorganisation, som skall taga hand om de

sjuka. Dessa sanningars enkla självklarhet bestrids ju inte av någon. Men — häpnadsväckande nog — det brister i deras tillämpning. Det är mycket lättare och ur valtaktisk synpunkt tacksammare att föra fram kvantitativa reformer. Människorna kan direkt se att de får folkpension, barnbidrag, sjukpenningar, bostadsbidrag osv. Vad som händer inom den samhälleliga vårdapparaten kan de inte på samma sätt iakttaga — än mindre bedöma. De vet ofta inte, att vår medicinska forskning under alltför lång tid varit eftersatt och att möjligheterna till klinisk forskning vid sjukhusen fortfarande är otillräckliga. De vet inte heller att läkar- och sjuksköterskepersonalen är för liten, att läkarna betungas till övermått och i onödan med enkelt kontorsarbete och att sjukhusen är för få, för små och föråldrade — allt i jämförelse med behoven. De vet inte heller att sinnessjukvården och alkoholistvården fortfarande är så eftersatta att många sinnessjuka och alkoholister, som sannolikt skulle kunna bli effektivt hjälpta aldrig blir det, därför att läkarna inte hinner med dem, och därför att de alltför få alkoholistanstalterna snarast fungerar som ett slags straffanstalter, där effektiv medicinsk vård förekommer i alltför ringa utsträckning. De vet inte att sjuk- och hälsovårdsmyndigheterna liksom framstående enskilda läkare under många år, alltför ofta förgäves, väddjat om ökade resurser att sättas in

i kampen mot de stora folksjukdomarna, t. ex. de reumatiska sjukdomarna, cancer, hjärt- och kärlsjukdomarna; alkoholismen och de psykiska sjukdomarna ej att förglömma. Vad statsmakterna beviljat i anslag till dessa ändamål har intill senaste tid uppgått till en ringa del av det begärda och lämnats i en anda av tveksamhet och senfärdighet. Och människorna har alls inte klart för sig att den fortgående anpassningen till det industrialiserade samhällets levnads- och arbetsförhållanden ställer oss inför nya och stora hälso- och sjukvårdsproblem, där de psykiska och psykosomatiska sjukdomarna spelar en allt större roll, problem som måste angripas i mycket större skala och med mycket större resurser än hittills. Det nuvarande läget präglas över huvud taget av en orimlig avvägning mellan kvantitativa och kvalitativa reformer på det sociala området.

Den bristande proportionen mellan kvantitativa och kvalitativa reformer på det sociala området måste emellertid fördömas inte bara därför att den är opraktisk ur effektivitetssynpunkt utan framför allt därför att den är inhumanitär. Tager man fasta på detta, som från kristna utgångspunkter framstår som det primära, kan man säga att reformpolitiken i vårt land i icke ringa grad inneburit att de friska och normalt anpassade människorna i samhället kunnat höja sin levnadsstandard genom att för-

summa samhällets olycksbarn: de sjuka och brottslingarna.

Många kanske invänder att detta i varje fall inte kan vara riktigt be-
träffande kriminalvården. Har man
inte infört en lång rad humanitära
reformer på straffrättens och krimi-
nalvårdens områden, och har man
inte låtit bygga nya anstalter, t. ex.
ungdomsfängelset Roxtuna, som
kostade över 7 miljoner kronor för
50 interner? Svaret blir att man har
underlåtit att i tillräcklig utsträck-
ning taga de ekonomiska konse-
kvenserna av dessa reformer. Straff-
lagskipningens minskade allmän-
preventiva effekt borde åtminstone
ha motverkats genom en kraftfull
upprustning av polisen. I stället har
man snålat med lönerna till polisen
på ett sätt som undergräver möj-
ligheterna för en tillfredsställande
rekrytering till denna samhällets
första försvarslinje gentemot brotts-
ligheten och visat all möjlig tvek-
samhet när det gäller att bygga ut
själva organisationen. Lika illa är
att man inte velat acceptera kost-
naderna för den upprustning av
domstols- och åklagarväsende samt
vårdapparat, som varit och är en
oundgänglig förutsättning för att
de humanitära reformerna skulle
kunna få verklig framgång. Först
sent och tveksamt börjar man ac-
ceptera ökade kostnader för den
kriminologiska forskning utan vars
hjälp reformverkets fullföljande
blir ett experimenterande i det blå.
De hittills vidtagna åtgärderna på
kriminalpolitikens områden kan

över huvud taget inte lösa mer än
en ringa del av de stora och svåra
problem, som vi nu står inför. Och
de problemen kommer inom en
nära framtid att bli än större och
än svårare. Experterna förutser en
stark ökning av brottsligheten un-
der de närmaste åren.

Utifrån den människo- och sam-
hällssyn, som i det föregående kom-
mit till uttryck, finns det inga skäl
att kritisera själva den humanitära
målsättningen i den senaste tidens
reformverksamhet på straffrättens
och kriminalvårdens områden. Den
generösa och varmhjärtade män-
niskokärlek, som bär upp reform-
arbetet, är en av vår tids stora
ideella tillgångar. Men även de
bästa föresatser hjälper inte, om
det brister i realism vid deras ge-
nomförande. Det har redan sagts
att man underlåtit att skapa det
nödvändiga materiella underlaget
för reformidéernas förverkligande.
Även om så hade skett är det inte
säkert att allt varit väl beställt. Den
förvirring, för att inte säga hjälp-
löshet inför den ökade brottslighe-
ten, som blir allt vanligare bland
reformernas tillskyndare, tyder på
att det brustit i realism i själva be-
dömningen av uppgiftens svårig-
hetsgrad. Mycket talar för att kri-
sen på detta reformområde ytterst
bottnar i att man i optimistisk till-
tro till de nya humaniserade och in-
dividualiserade vårdmetodernas ef-
fekt har underskattat behovet av en
för vår tids förhållanden avpassad
allmänprevention. Att en sådan

måste vara nödvändig är dock uppenbart, om man försöker se reformuppgiften i dess historiska perspektiv. Vi befinner oss i en övergång från ett bristsamhälle till ett överflödssamhälle. I det äldre samhället underlättades strävandena att framtvunga en laglydnad av individens egen självbevarelse-drift. Tillspetsat uttryckt: i bristsamhället måste han anpassa sig — eller dö.

I det nutida samhället finns inte på långt när samma tryck till anpassning genom individens självbevarelse-drift. Resurserna räcker till att ägna honom en vård, som syftar till hans återanpassning. Vid frihetsstraff blir han väl omhändertagen, får leva på hygglig standard i fråga om sitt timliga uppehälle och bereds — med vissa nödvändiga begränsningar — goda möjligheter till förströelse, bildning och utbildning. Detta är ur kristen synpunkt riktigt — men det är icke ofarligt både för honom själv och för samhället. Han riskerar att mjukt och omärkligt glida in i ett tillstånd av permanent social invaliditet. Samhället riskerar att ett allt större antal unga människor går förlorade som arbetande och laglydiga medborgare och blir permanenta vårdfall. Ur detta dilemma finns det bara en väg — en allmänpreventiv insats, där hem, skola och kriminalpolitik i samverkan skapar förutsättningarna för en spontan samhällslojalitet. Ju bättre hem och skola — kompletterade med det all-

männas insatser för barna- och ungdomsvård — förmår lösa sina uppgifter därvidlag, desto mer kan man ge efter på den genom strafflagskipningen skapade allmänpreventionen. Ser man problemet om brottslighetens bekämpande i sådant sammanhang, är det väl inte många som vågar påstå att hem och skola redan löser sina uppgifter så väl att kriminalpolitikens huvudinriktning kan läggas individualpreventivt — alltså främst syfta till den enskilde brottslingens återanpassning. Men detta är just vad som sker. Risken med denna politik är att den i humanitetens namn skapar ett ständigt stigande antal sociala invalid-der, människor, som trots all omvårdnad förlorar sitt liv i den meningen att de aldrig får uppleva de djupare livsvärdena. Går det därhän, så har den humanitära reformpolitiken motverkat sitt eget syfte — den har blivit inhuman.

Vi är kanske inte där ännu. Risken för att vi skall komma därhän är emellertid så stor att det är skäl att noga granska det kriminalpolitiska reformverket, innan vi går vidare. Det är nödvändigt att göra stora ekonomiska insatser för att skapa de erforderliga materiella resurserna för reformernas fullföljande. Men vi bör också tänka över själva principerna och försöka bedöma hur taktiken i reformarbetet skall avpassas med tanke på hemmens och skolans möjligheter att lösa sina uppgifter.

Frågan om en avvägning mellan

reformverkets kvantitativa sida — konsumtionsbidragen — och dess kvalitativa innehåll — den samhälls-
leliga vårdorganisationen — har
tillspetsats genom det sista årets
häftiga strid kring den allmänna
pensionsreformen. Det är ännu inte
klart huruvida denna strid kommer
att fortsätta — i så fall i skärpta
former — eller om pensionsrefor-
men skall kunna genomföras i sam-
förstånd. Det senare vore naturligt-
vis lyckligast. Men det är svårt att
se hur det skall kunna gå till. Av
allmänna partitaktiska skäl har so-
cialdemokratien drivit denna re-
formfråga så hårt och med lös-
ningar så präglade av den socialistiska
samhällssynen att motsätt-
ningarna mellan dem och de bor-
gerliga partierna blivit mycket stora
och mycket svåra att överbrygga.
Så länge intet avgörande skett kan
man åtminstone hoppas att även
denna reform — den sista stora
kvantitativa reformen — skall
kunna komma till stånd såsom en
frukt av samarbete inte av strid.
Än så länge finns alltså andrum för
eftertanke och prövning. Denna
prövning borde rimligen gälla inte
bara reformens ekonomiska förut-
sättningar, verkningar och tekniska
genomförande — allt områden, där
många frågor ännu är olösta —
utan också dess betydelse sett i det

allmänna reformperspektivet. Se-
dan flera år har det varit tydligt
att man både av humanitära skäl
och effektivitetshänsyn måste kräva
en förskjutning av tyngdpunkten i
reformarbetet från de generella
konsumtionsbidragen till ett utbyg-
gande av den samhällsleliga vårdor-
ganisationen. Striden i pensionsfrå-
gan har lett till att detta krav kom-
mit i bakgrunden. När det nu finns
ett rådtrum är det nödvändigt att
båda sidorna gör ett bedömande av
pensionsreformens inverkan på de
statsfinansiella möjligheterna för
den samhällsleliga vårdorganisatio-
nens upprustning. Sker inte detta,
eller skulle hänsyn till dessa upp-
rustningsbehov icke tagas, blir den
sista villan värre än den första. Det
är historiskt förklarligt att par-
tierna främst uppmärksammat den
kvantitativa sidan av reformarbetet.
I ett tidigare skede var behovet av
trygghetsskapande åtgärder — sär-
skilt folkpension och sjukförsäk-
ring — så uppenbart och så stort,
att det skymde blicken för de kvali-
tativa uppgifternas omfattning och
betydelse. Den ursäkten föreligger
inte nu. Vill man fortsätta en poli-
tik i de stora sociala frågorna, som
är ineffektiv och vad värre är, till
sin tendens inhumanitär, så gör
man det med öppen ögon.